

УДК 37.091.33:796.012.1

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.109.17>*Кошель А. П., Кошель В. М., Фролова Д. Б., Очковська Д. О.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування концептуальних підходів до трансформації здоров'язбережувальної парадигми фізичного виховання дітей у закладі дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження зумовлена тривалим впливом хронічного стресу, зниженням рухової активності, обмеженням соціальної взаємодії та дестабілізацією психоемоційного стану дітей, що актуалізує оновлення змісту й організаційних механізмів фізичного виховання. Теоретико-методологічною основою визначено положення Базового компонента дошкільної освіти (2021) і Державного стандарту дошкільної освіти (2025), які утверджують цілісне розуміння здоров'я як єдності фізичного, психо-соціального благополуччя. Доведено доцільність переходу від нормативно-репродуктивної моделі до аксіологічної, зорієнтованої на формування ціннісного ставлення до здоров'я як ресурсу життєстійкості дитини.

Уточнено зміст понять «здоров'язбережувальна парадигма», «аксіологічний підхід», «наступність»; запропоновано трактування «трансформаційної наступності» як гнучкої системи партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти й родини, що забезпечує безперервність психофізичного розвитку в умовах безпекових обмежень. Методологічну основу становлять системний і синергетичний підходи, які дають змогу розглядати освітній процес як відкриту динамічну систему підтримки здоров'я.

Розглянуто технологію «Хвилини стійкості», що інтегрує рухову активність із дихальними вправами, елементами релаксації та ігровою рефлексією для зниження тривожності й розвитку резильєнтності. Обґрунтовано впровадження «м'якого оцінювання», орієнтованого на моніторинг особистісної динаміки та зміцнення партнерства з родиною без посилення стресу. Зроблено висновок, що реалізація Державного стандарту дошкільної освіти (2025) створює нормативні передумови модернізації фізичного виховання на засадах дитиноцентризму й ціннісної взаємодії в умовах суспільних трансформацій.

Ключові слова: здоров'язбережувальна парадигма, дошкільна освіта, воєнний стан, трансформаційна наступність, резильєнтність, Державний стандарт 2025.

Військова агресія РФ спричинила соматичну деградацію та хронічний стрес у дітей [6], що актуалізує трансформацію фізичного виховання від нормативного до аксіологічного, де стратегічною умовою збереження людського капіталу є наступність між ЗДО та сім'єю [9].

Сучасний науковий дискурс засвідчує фундаментальну трансформацію фізичного виховання дошкільників: від репродуктивно-нормативних моделей [2; 12] до аксіологізації освітнього простору та формування усвідомленого ставлення до здоров'я [8, 16]. У працях Е. Вільчовського, Н. Денисенко, М. Єфіменка, Л. Загородньої, О. Кононко, А. Кошель, В. Кошеля, О. Курка, С. Тітаренко та ін. фізична культура розглядається як ключова особистісна цінність та стратегічний ресурс життєстійкості дитини в кризових умовах [2; 7; 8; 9; 17].

Теоретико-методологічне підґрунтя цих процесів, закладене в оновленому нормативному полі України (БКДО, 2021; Стандарт, 2025), орієнтує на трактування здоров'я як цілісної єдності фізичного, ментального та соціального благополуччя згідно з настановами ВООЗ [1; 4; 12]. Проблеми нівелювання деструктивного впливу війни через системне управління здоров'язбереженням та безпеку рухового режиму в екстремальних умовах досліджували А. Брей, Г. Золотар, Z. Syrovatka та інші [6; 13; 18].

Особливого значення для нашого дослідження мають концепції К. Крутій, Т. Кривошеї та Н. Пахальчук щодо суб'єкт-суб'єктної взаємодії ЗДО та родини [13; 14]. Автори наголошують на синергетичній єдності партнерства, де педагог виступає фасилітатором, що забезпечує психофізичну підтримку родин та надає інноваційний інструментарій для фізичної рекреації [5; 10; 11; 15].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний масив напрацювань щодо модернізації здоров'язбереження, механізми практичної реалізації аксіологічного підходу в умовах тривалої війни та інструментарій «м'якого оцінювання» результатів трансформаційної наступності залишаються дискусійними, що й визначило напрям нашого дослідження.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні концептуальних підходів до трансформації здоров'язбережувальної парадигми фізичного виховання дошкільників в умовах воєнного стану, визначенні ролі аксіологічного підходу, адаптивної наступності та партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у забезпеченні психофізичного благополуччя, резильєнтності та безперервності розвитку дитини в умовах сучасних безпекових викликів.

Для точного наукового осмислення окресленої проблеми спираючись на положення оновленого Базового компонента дошкільної освіти (далі БКДО (2021)) [1] та Державного стандарту дошкільної освіти (далі Стандарт (2025)) [4], на основі аналізу фундаментальних праць з теорії фізичного виховання [2; 7; 12] та сучасних концептуальних підходів до оздоровлення дітей [3; 14; 16], оптимізації рухової активності [6; 13] і

психологічного благополуччя дитини [8; 10; 15] вважаємо за необхідність дефініювати ключові поняття, що формують основу означеної нами наукової проблеми.

Здоров'язбережувальна парадигма – система цінностей, підходів і практик у дошкільній освіті, спрямованих на забезпечення фізичного, психічного та соціального здоров'я дитини, а також на формування в неї усвідомленого ставлення до власного благополуччя.

Аксіологічний підхід – методологічна стратегія, яка визначає здоров'я та безпеку як пріоритетні життєві цінності, що формують фундамент особистісного розвитку дошкільника [8; 12].

Наступність у фізичному вихованні – організаційно-педагогічний механізм, що забезпечує безперервність, узгодженість послідовність і взаємодоповнюваність освітніх впливів між сім'єю та ЗДО для формування стійких навичок здоров'язбереження в дошкільників.

Трансформаційна наступність – специфічна система інтегрованих освітніх та сімейних практик, що забезпечує безперервність і стабільність психофізичного розвитку дошкільників в умовах воєнного стану [3; 6].

Резильєнтність – інтегративна здатність дошкільника до адаптивної відповіді на стресогенні чинники різної етіології, що дозволяє зберігати здоров'я та ефективно взаємодіяти з оточенням навіть у дестабілізуючих умовах [15; 18].

Процес концептуалізації нової здоров'язбережувальної парадигми вимагає її узгодження з вектором державної освітньої політики, зокрема зі Стандартом (2025). Хоча цей документ має перспективний характер, він уже сьогодні задає стратегічні орієнтири для трансформації фізичного виховання на засадах дитиноцентризму [4].

1. Нормативно-ціннісні орієнтири трансформації. Трансформація парадигми передбачає перехід від вузькоспрямованого «навчання рухів» до комплексного «формування цінностей здоров'я». Порівняльний аналіз БКДО (2021) та Стандарту (2025) дозволяє простежити еволюцію поняття наступності: від методичного узгодження програм [1] до стратегічного партнерства, де сім'я є повноправним суб'єктом освітньої траєкторії [4]. Стандарт (2025) вперше інтегрує особистісний напрям (психічне здоров'я та безпека) із фізкультурним (усвідомлення важливості руху), що легітимізує аксіологізацію освітнього процесу [4; 15].

2. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія ЗДО і сім'ї в умовах воєнного стану. Специфіка воєнного часу вимагає переходу від координації дій до синергії, де партнерство ґрунтується на таких векторах:

– емпатійне фасилітаторство – коли педагоги ЗДО функціонують як ментори, що враховують психоемоційний стан родин і пропонують гнучкі форми фізичної активності для зниження стресу [5].

Цифрова прозорість, тобто створення інтерактивних платформ для обміну методиками адаптивної фізкультури в умовах обмеженого простору або укриттів [15].

Формування «здоров'язбережувальної культури». Впровадження спільних етичних норм, де здоров'я визнається головним ресурсом резильєнтності [17].

3. Технологічний інструментарій на основі «Хвилини стійкості» та «М'яке оцінювання» тощо.

Практичне впровадження парадигми забезпечується технологією «Хвилини стійкості», що інтегрує фізичне виховання з психологічною саморегуляцією. Вона охоплює: дихально-рухову синхронізацію для стабілізації психоемоційного стану [6]; ізометричну релаксацію (стретчинг) для зниження рівня кортизолу [12; 16]; та ігрову рефлексію, спрямовану на формування ментальної стійкості та усвідомлення власного тіла [17].

4. Важливим складником трансформації є впровадження «м'якого оцінювання» (soft evaluation). Цей підхід відкидає жорсткі нормативи на користь моніторингу залученості родин до спільних активностей (онлайн-челенджі, спортивні марафони). Це дозволяє уникнути додаткового стресу та акцентувати увагу на динаміці особистісного розвитку дитини [15].

Таким чином, впровадження Стандарту-2025 створює «нормативний коридор» для розбудови нової якості дошкільної освіти, де фізична активність слугує не лише засобом розвитку м'язів, а й інструментом збереження людського капіталу в екстремальних умовах [4].

Висновки. Концептуальна трансформація здоров'язбережувальної парадигми в умовах воєнного стану реалізується через багаторівневу модель «цінність – партнерство – стійкість». Проведений аналіз дозволяє зробити такі узагальнення.

Обґрунтовано, що Стандарт (2025) виступає методологічним фундаментом модернізації фізичного виховання. Він легітимізує пріоритет якісних параметрів особистісної компетентності (здоров'я, безпека, емоційна регуляція) над традиційними кількісними показниками фізичної підготовленості [4].

Запропонований авторський концепт «трансформаційної наступності» визначає взаємодію ЗДО та сім'ї як гнучку систему, здатну адаптувати рухову активність до безпекових викликів. Це забезпечує неперервність фізичного розвитку дитини в екстремальних умовах, перетворюючи рухову діяльність на інструмент психологічної розрядки та формування резильєнтності.

Доведено, що аксіологічний підхід трансформує рольові позиції суб'єктів освітнього процесу: від репродуктивного виконання програмних вимог до синергійної взаємодії. Впровадження технології «Хвилини стійкості» та технік саморегуляції в практику ЗДО і родини створює цілісний здоров'язбережувальний простір.

Перспективи подальших досліджень. У контексті імплементації Стандарту (2025) нагальним постає проектування прогностичних моделей здоров'язбережувальної взаємодії ЗДО та сім'ї, а також розроблення відповідного методичного супроводу й діагностичного інструментарію «м'якого оцінювання» результатів навчання. Це забезпечить системний перехід на нові освітні стандарти та сприятиме повноцінній реалізації адаптаційного потенціалу дитини у поствоєнній перспективі.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) / наук. кер. Н. В. Левінець та ін. – Київ : Міністерство освіти і науки України, 2021. – 48 с.
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Суми : Університетська книга, 2008. – 428 с.
3. Гулюк Н. О., Пальчук М. Б. Сучасна концепція системи фізичного виховання в закладах дошкільної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2024. № 4 (175). С. 71–76. DOI: [https://doi.org/10.41492/UDU-nc.series15.2024.4\(175\).12](https://doi.org/10.41492/UDU-nc.series15.2024.4(175).12) (дата звернення: 21.02.2026).
4. Державний стандарт дошкільної освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1557. Київ : Кабінет Міністрів України, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2026).
5. До проблеми взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї з фізичного виховання дітей дошкільного віку / А. Кошель, В. Кошель, К. Лічман, В. Чеботар. *Грааль науки*. 2021. № 9. С. 421–427. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.22.10.2021.56> (дата звернення: 21.02.2026).
6. До проблеми забезпечення безпеки та оптимізації рухової активності дошкільників в умовах укриття закладу дошкільної освіти / В. Кошель, А. Брей, Г. Золотар, Н. Черниченко. *Collection of Scientific Papers «ЛОГОС»*. 2025. С. 165–171. DOI: <https://doi.org/10.46074/logos-41.10.2025.029> (дата звернення: 21.02.2026).
7. Загородня Л. П., Титаренко С. А., Барсуковська Г. П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2014. 272 с.
8. Кононко О. Л., Анішук А. М. Актуальні проблеми розвитку особистісного здоров'я особистості дошкільника. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. 2024. Вип. 1. С. 8–19. DOI: 10.41654/2664-4902-2024-PP-1-8-19 (дата звернення: 21.02.2026).
9. Кошель А., Кошель В., Сілка К. Деякі аспекти зміцнення здоров'я дітей згідно оновленого Базового компоненту дошкільної освіти України. *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2021. DOI: <https://doi.org/10.46074/logos-19.04.2021.v4.20> (дата звернення: 21.02.2026).
10. Кошель А., Кошель В., Сидоренко О. Деякі аспекти використання елементів казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку. *Grail of Science*. 2024. № 26. С. 494–499. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.14.04.2024.072> (дата звернення: 21.02.2026).
11. Кошель А., Кошель В. Навчально-наукова лабораторія як інноваційний засіб удосконалення освітнього процесу... *NewInception*. 2025. № 4-4 (17-18). С. 29–44. DOI: <https://doi.org/10.58407/NI.24.4-4.4> (дата звернення: 21.02.2026).
12. Кошель В. М. Валеологія та основи медичних знань : навч. посіб. – Чернігів : ПНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2020. – 240 с.
13. Крутий К. Л., Деснова І. С., Поповська О. А. Організація ігрової діяльності для формування навичок безпеки в дітей дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості...* 2024. Вип. 97. С. 28–45.
14. Пахальчук Н. О., Кривошея Т. Ю., Вербська А. М. Модель формування здорового способу життя в дітей старшого дошкільного віку. *Інновації в дошкільній і початковій освіті*. 2024. Вип. 2. С. 27–45. DOI: <https://doi.org/10.41652/4041-2449-2024-2-27-45> (дата звернення: 21.02.2026).
15. Ташкінова О., Пономарьова Л. Соціально-психологічна адаптація педагогів дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми психології*. 2024. Том 7. С. 114–125.
16. Фізичне виховання дітей дошкільного віку як основа формування здоров'я сучасного суспільства... *Грааль науки*. 2021. № 5. С. 277–284. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.04.06.2021.050> (дата звернення: 21.02.2026).
17. Koshel A., Koshel V., Kutenova N. Health-saving technologies as a means of strengthening children's health... *SCIENTIA*. 2025. P. 210–218. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2845> (дата звернення: 21.02.2026).
18. Syrovatko Z. V., Yefremenko V. M., et al. Strengthening students' health... *Wiadomosci Lekarskie*. 2021. Vol. 74, № 6. P. 1478–1484. DOI: 10.46740/wlek202106145 (дата звернення: 21.02.2026).

References:

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini (nova redaktsiia) [Basic Component of Preschool Education in Ukraine (new edition)]. (2021). Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine. 48 s. [in Ukrainian]
2. Vilchkovskiy E. S., Kurok O. I. (2008). Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theory and methods of physical education of preschool children]. Sumy: Universytetska knyha. 428 s. [in Ukrainian]
3. Huliuk N. O., Palchuk M. B. (2024). Suchasna kontseptsiia systemy fizychnoho vykhovannia v zakladakh doshkilnoi osvity [Modern concept of the physical education system in preschool education institutions]. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University*, 4 (175), 71–76. DOI: [https://doi.org/10.41492/UDU-nc.series15.2024.4\(175\).12](https://doi.org/10.41492/UDU-nc.series15.2024.4(175).12) (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
4. Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity [State Standard of Preschool Education]. (2025). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
5. Koshel A., Koshel V. et al. (2021). Do problemy vzaemodii zakladu doshkilnoi osvity i simi z fizychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [On the problem of interaction between preschool education institutions and families in physical education of preschool children]. *Grail of Science*, 9, 421–427. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.22.10.2021.56> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]

6. Koshel V., Brei A., Zolotar H., Chernychenko N. (2025). Do problemy zabezpechennia bezpeky ta optymizatsii rukhovoї aktyvnosti doshkilnykiv v umovakh ukryttia zakladu doshkilnoi osvity [On the problem of ensuring safety and optimizing the motor activity of preschoolers in the shelter conditions of a preschool education institution]. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, 165–171. DOI: <https://doi.org/10.46074/logos-41.10.2025.029> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
7. Zahorodnia, L. P., Titarenko, S. A., & Barsukovska, H. P. (2014). Fizychnе vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Physical education of preschool children] (Manual). Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian]
8. Kononko O. L., Anishchuk A. M. (2024). Aktualni problemy rozvytku osobystisnoho zdorovia osobystosti doshkilnyka [Actual problems of the development of personal health of a preschooler]. *Scientific Notes. Series "Psychological and Pedagogical Sciences"*, 1, 8–19. DOI: 10.41654/2664-4902-2024-PP-1-8-19 (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
9. Koshel A., Koshel V., Silka K. (2021). Deiaki aspekty zmitsnennia zdorovia ditei zhidno onovlenoho Bazovoho komponentu doshkilnoi osvity Ukrainy [Some aspects of strengthening children's health according to the updated Basic Component of Preschool Education of Ukraine]. *Collection of Scientific Papers ΛΟΓΟΣ*. DOI: <https://doi.org/10.46074/logos-19.04.2021.v4.20> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
10. Koshel A., Koshel V., Sydorenko O. (2024). Deiaki aspekty vykorystannia elementiv kazkoterapii u roboti z ditmy doshkilnoho viku [Some aspects of using elements of fairy tale therapy in working with preschool children]. *Grail of Science*, 26, 494–499. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.14.04.2024.072> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
11. Koshel A., Koshel V. (2025). Navchalno-naukova laboratoriiia yak innovatsiinyi zasib udoskonalennia osvitnyoho protsesu... [Educational and research laboratory as an innovative means of improving the educational process...]. *NewInception*, 4-4 (17-18), 29–44. DOI: <https://doi.org/10.58407/NI.24.4-4.4> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
12. Koshel V. M. (2020). Valeolohiia ta osnovy medychnykh znan [Valeology and basics of medical knowledge]. Chernihiv: PNPU im. T. H. Shevchenka. 240 s. [in Ukrainian]
13. Krutii K. L., Desnova I. S., Popovska O. A. (2024). Orhanizatsiia ihrovoi diialnosti dlia formuvannia navychok bezpeky v ditei doshkilnoho viku [Organization of game activities for the formation of safety skills in preschool children]. *Pedagogy of Creative Personality Formation...*, 97, 28–45. [in Ukrainian]
14. Pakhalchuk N. O., Kryvosheia T. Yu., Verbska A. M. (2024). Model formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia v ditei starshoho doshkilnoho viku [Model of formation of a healthy lifestyle in older preschool children]. *Innovations in Preschool and Primary Education*, 2, 27–45. DOI: <https://doi.org/10.41652/4041-2449-2024-2-27-45> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
15. Tashkinova O., Ponomaryova L. (2024). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia pedahohiv doshkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Socio-psychological adaptation of preschool educators under martial law]. *Actual Problems of Psychology*, 7, 114–125. [in Ukrainian]
16. Koshel A., Koshel V., Kalimbet O., Riabchenko A., Khablova M. (2021). Fizychnе vykhovannia ditei doshkilnoho viku yak osnova formuvannia zdorovia suchasnoho suspilstva... [Physical education of preschool children as a basis for health formation of modern society...]. *Grail of Science*, 5, 277–284. DOI: <https://doi.org/10.46074/grail-of-science.04.06.2021.050> (data zvernennia: 21.02.2026). [in Ukrainian]
17. Koshel A., Koshel V., Kutenova N. (2025). Health-saving technologies as a means of strengthening children's health... *SCIENTIA*, 210–218. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2845> (data zvernennia: 21.02.2026).
18. Syrovatko Z. V., Yefremenko V. M., et al. (2021). Strengthening students' health... *Wiadomosci Lekarskie*, 74 (6), 1478–1484. DOI: 10.46740/wlek202106145 (data zvernennia: 21.02.2026).

A. Koshel, V. Koshel, D. Frolova, D. Ochkovska. Conceptual approaches to the transformation of the health-saving paradigm of physical education for preschoolers under martial law

The article substantiates conceptual approaches to transforming the health preserving paradigm of physical education of preschool children in preschool institutions under martial law. The relevance of the study is determined by the prolonged influence of chronic stress, decreased motor activity, limited social interaction, and disturbances in children's psycho emotional state, which require updating the content and mechanisms of physical education. The theoretical and methodological framework is based on the Basic Component of Preschool Education (2021) and the State Standard of Preschool Education (2025), which affirm a holistic understanding of health as the unity of physical, mental, and social well being. The shift from a normative reproductive model to an axiological model aimed at forming a value based attitude toward health as a resource of resilience and adaptive capacity is substantiated. The concepts of health preserving paradigm, axiological approach, and continuity are clarified; transformational continuity is defined as a flexible partnership between preschool institutions and families ensuring continuity of psychophysical development under security restrictions. The methodological basis combines systemic and synergetic approaches that allow the educational process to be viewed as an open dynamic system of health support. The Minutes of Resilience technology integrating motor activity, breathing exercises, relaxation, and game reflection to reduce anxiety and develop resilience is characterized. The implementation of soft assessment focused on monitoring individual progress and strengthening family partnership without increasing stress is justified. It is concluded that implementation of the State Standard of Preschool Education creates prerequisites for modernization of physical education on the principles of child centeredness and value oriented interaction in conditions of social transformation.

Key words: health preserving paradigm, preschool education, martial law, transformational continuity, resilience, State Standard 2025.

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0